

تحلیل مقایسه‌ای از مؤلفه‌های آموزش صلح در کتاب‌های درسی علوم اجتماعی قبل

و بعد از سند تحول

زینب سبزی کاریان^۱، زینب السادات اطهری^{۲*}

اطلاعات مقاله	چکیده
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۱/۲۶	امروزه آموزش برای صلح، در کنار رشد و توسعه پایدار، برابری، حقوق بشر و اهداف مربوط به آن، نقش بسیار مهمی را ایفا می‌کند. در واقع انسان‌ها باید خود را به‌عنوان جزئی از یک اجتماع مردمی آرام و صلح طلب بدانند و از طریق گفت‌وگو و مذاکره، به مشارکت و همکاری بپردازند؛ چنین دستاوردی تنها از طریق آموزش صلح به صورت نظام مند امکان پذیر خواهد بود. هدف اصلی این پژوهش، بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل و بعد از سند تحول بنیادین بر مبنای مؤلفه‌های هفت‌گانه آموزش صلح یونسکو (۱۹۹۹) بوده است. این تحقیق از نظر هدف کاربردی و بر مبنای روش کیفی-کمی و با استفاده از تحلیل محتوای قیاسی مایرینگ انجام شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که در کتاب‌های قبل از سند مؤلفه‌های بین‌المللی گرایبی، دموکراسی و حفظ فرهنگ‌ها بیشتر از بقیه مؤلفه‌ها مورد توجه و اهمیت بوده، ولی مؤلفه خود و دیگری کمترین اهمیت را داشته است، در حالی که این مؤلفه در کتاب‌های بعد از سند، از بیشترین توجه و اهمیت برخوردار شده است. این پژوهش می‌تواند به مسئولان نظام آموزش و پرورش یادآوری کند که نسبت به افزایش فراوانی مؤلفه‌های صلح یونسکو در محتوای این کتاب‌ها اهتمام ورزیده و طبق مدل رودخانه‌ای برانتمایر، هر یک از مؤلفه‌ها به‌طور متوازن در بین پایه‌ها توزیع شوند؛ تا فراگیران با شناخت خود، همدلی و احترام نسبت به هم و با رعایت برابری و عدالت و بیان آزادانه عقاید خود با دیگران به‌صورت مؤثر و سازنده ارتباط برقرار کنند.
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۰/۱۳	
نوع مقاله: مقاله پژوهشی	
واژگان کلیدی	
آموزش صلح، دوره ابتدایی، سند تحول، صلح، کتاب علوم اجتماعی	

۱. کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی درسی، گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران.

۲. نویسنده مسئول: استادیار گروه علوم تربیتی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه کاشان، کاشان، ایران. ✉

مقدمه

ضرورت و اهمیت دستیابی به صلح و آرامش از دیرباز از مهم‌ترین انتظارات و خواسته‌های جامعه بشری بوده است. تلاش‌های گسترده سازمان‌های بین‌المللی، ملی و مدنی و تغییر و تحولات ایجادشده در مفهوم صلح و جلب همکاری کشورها برای دستیابی به صلح را می‌توان از نتایج جنگ‌ها، به سبب از دست رفتن زندگی میلیون‌ها انسان و تباہ شدن سرمایه‌های عظیم معنوی و مادی به حساب آورد (بازرگان، ۲۰۱۸، ص. ۲). اگر نظام‌های آموزشی، از مسئولیت آموزش صلح و تربیت شهروندان صلح‌جو اجتناب ورزند، ما نخواهیم توانست شاهد توقف خشونت و جنگ، که عامل نابودی نژاد انسان‌ها و نابودی زندگی دیگران روی زمین است، باشیم (عابدینی بلتروک و میرشاه جعفری، ۲۰۱۴، ص. ۱۵۷؛ به نقل از لین، ۲۰۰۷، ص. ۳۶۶)؛ لذا برای اینکه کودکان برای زندگی صلح‌آمیز و تعلیم و تربیتی همه‌جانبه آماده شوند، باید مدارس آگاهی اجتماعی و فرهنگی و خودآگاهی را با برنامه‌های متنوع پرورشی و اجرای قوانین، روش‌های مختلف آموزشی و روابط موجود در مدرسه (به‌ویژه در مدارس ابتدایی که آمادگی بیشتری برای جامعه‌پذیری دارند) بالا برند و با اجرای این برنامه‌ها، آموزش صلح دنبال شود (فتحی واجارگاه و اسلامی، ۲۰۰۸، ص. ۵۴؛ به نقل از مک فارلند، ۱۹۹۹). پس نقش ویژه آموزش صلح، تأمل مجدد در برنامه‌ریزی درسی مدارس، به‌ویژه مدارس پیش‌دبستان و ابتدایی را که آغازگر آموزش هستند، بیشتر هویدا ساخته و وجود یک محتوای آموزشی مناسب در راستای دستیابی به زندگی متعادل و سازگار با صلح و حساس نسبت به چالش‌های جامعه جهانی، لازم و ضروری است. از این روی، ضرورت دارد جامعه آموزشی، از نقش و مسئولیت‌های خود در قبال هدایت نسل جدید برای حل مشکلات این جهان پر از خشونت آگاهی یابد (تیغ‌بخش و سعادت‌مند، ۲۰۱۷، ص. ۶۹) و با آموزش دانش‌ها، ارزش‌ها، دیدگاه‌ها و توانایی‌ها و همچنین از طریق تمرین‌های روزانه، مفاهیم عدالت اجتماعی را که برای برقراری صلح در جهان لازم است، به اجرا درآورد (یونسکو، ۲۰۱۰). هم‌اکنون سازمان‌ها و نهادهای متعددی در راستای تأمین صلح و حفظ آن در سطح جهان می‌کوشند و با برگزاری سمینارها، کنفرانس‌ها و گردهمایی‌های ملی و بین‌المللی به دنبال توانمندسازی افراد و گروه‌ها برای متحول‌کردن ارزش‌ها و رفتارهای فردی هستند؛ از جمله این سازمان‌ها یونسکو می‌باشد. هدف اصلی سازمان یونسکو، تغییر انسان از لحاظ آگاهی است، تا شرایط اجتماعی به سوی عدالت تحول یابد. یونسکو سال ۲۰۰۰ میلادی را سال فرهنگ و صلح و سازمان ملل سال ۲۰۱۰-۲۰۰۱ را دهه بین‌المللی فرهنگ صلح نام‌گذاری نموده‌اند (یونسکو، ۱۹۹۹). یونسکو در سال ۱۹۹۹ مؤلفه‌های آموزش صلح (CHIPSS)^۱ را به شرح زیر تعریف کرده است:

۱. این نام اختصاری از حروف اول هر مؤلفه گرفته شده است.

۱. تعاون و همبستگی^۱: همکاری و احترام بین افراد در جوامع و درک ارزش آن، وابستگی متقابل در راستای یک هدف مشترک.
 ۲. حقوق بشر و دموکراسی^۲: اعتقاد به اینکه تمامی افراد در مقابل قانون برابرند و در زمینه مشارکت و ابراز عقیده آزادی دارند.
 ۳. بین‌المللی‌گرایی^۳: همه ملت‌ها در مقابل قانون جهانی برابرند. احترام نسبت به برابری ملت‌ها، هماهنگی منافع ملی، منطقه‌ای، بین‌المللی، آگاهی از موضوعات و مشکلات جهان و حل مسالمت‌آمیز آن می‌باشد.
 ۴. حفظ فرهنگ‌ها^۴: ارزش قائل شدن برای میراث فرهنگی جهان و دستاوردهای بشری و فرهنگ شخصی، احترام به خانواده و اعضایش و آگاهی از تغییرات اجتماعی و فرهنگی.
 ۵. حفاظت از محیط زیست^۵: وابستگی بین افراد در طبیعت، تعهد به حفظ و بهبود محیط‌زیست که به نفع بقای تمام موجودات می‌باشد.
 ۶. خود و دیگری^۶: آگاهی و احترام به خود، ابراز همدلی نسبت به دیگران، ملاحظه کردن و مهربانی با دیگران، اعتماد داشتن به خود و دیگران.
 ۷. معنویت^۷: صلح درونی، آزادی فکر، وجدان و آزادی عمل را شامل می‌شود.
- با توجه به مطالب یادشده از آموزش صلح و بیانیه صلح جهانی یونسکو چنین دریافت می‌شود که می‌توان آموزش صلح را به صورت موضوعی مستقل در برنامه درسی یا به همراه موضوع‌های درسی دیگر مطرح نمود. در میان کتاب‌های درسی یکی از کتاب‌هایی که می‌توان از طریق آن به آموزش صلح پرداخت، کتاب «مطالعات اجتماعی»^۸ است.
- مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری بین رشته‌ای می‌باشد که از مفاهیم رشته‌های علمی چون جغرافیا، تاریخ، اقتصاد، علوم سیاسی، جامعه‌شناسی و همچنین مطالعات مختلف مانند آموزش‌های مدنی، مطالعات شهروندی و زیست‌محیطی، دین و اخلاق بهره می‌جوید و تقریباً در تمام کشورهای دنیا آموزش داده می‌شود (راهنمای برنامه درسی، ۱۹۹۶).
- در نظام آموزشی ایران بعد از تصویب سند تحول، تغییرات اساسی در کتب درسی در تمامی پایه‌ها بر طبق ساحت‌های تعلیم و تربیت مندرج در مبانی نظری این سند ایجاد شد. ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی بخشی از جریان تربیت رسمی و عمومی ناظر به کسب شایستگی‌هایی است

1. Co_operation and Solidarity
2. Human Rights and Democracy
3. Internationalism
4. Preservation of Cultures
5. Protection of the Environmen
6. Self and Others
7. Spirituality
8. Social Studies

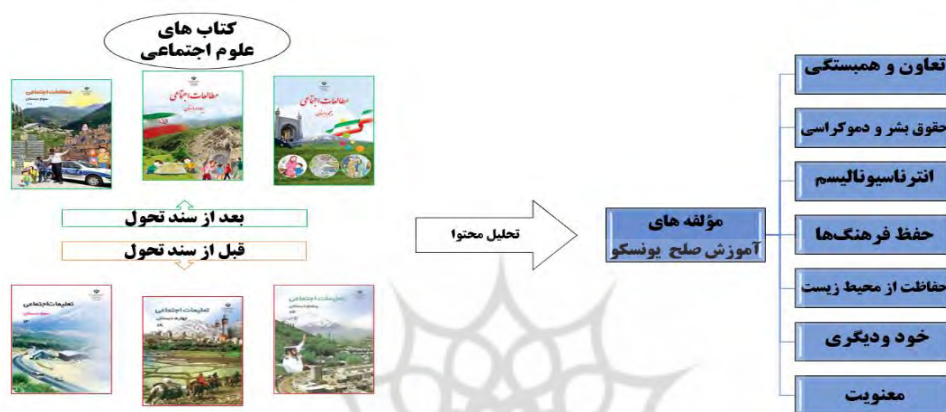
که مربیان را قادر می‌سازد تا شهروندانی فعال و آگاه باشند و در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی مشارکت کنند. جهت‌گیری این ساحت، تربیت برای عضویت فضیلت‌مدارانه در «خانوادهٔ صالح و جامعهٔ صالح» می‌باشد، رسیدن به این هدف و همچنین تحقق حیات طیبه، هم ابعاد فردی و هم ابعاد اجتماعی زندگی انسان را دربرمی‌گیرد که بعد اجتماعی حیات طیبه نیز ناظر بر مفاهیم ارزشی متعددی است، مانند: تعاون و نیکوکاری، احسان، عدالت اجتماعی، ستم‌ستیزی، اتحاد اجتماع، صلح، اطاعت از قوانین، حسن معاشرت و ایثار و مدارا، که همهٔ آنها را می‌توان به منزله خصوصیات جامعهٔ مطلوب اسلامی یعنی جامعهٔ صالح در نظر گرفت (مبانی نظری تحول بنیادین، ۲۰۱۱).

حال با توجه به تعریف جامعهٔ صالح و لزوم تربیت شهروندانی صلح‌جو و صلح‌طلب در بعد اجتماعی ساحت تربیتی و اینکه ایجاد و برپایی جامعهٔ صالح یا همان جامعهٔ مطلوب اسلامی از اهداف مهم و ضروری در مبانی نظری سند تحول بنیادین است؛ همچنین کتاب‌های درسی در فرایند یاددهی و یادگیری بسیار ارزشمند هستند و تنها منبع آموزشی (متمرکز) مورد استفادهٔ معلم و شاگرد می‌باشد و محتوای اصلی آموزشی در برنامه‌ریزی درسی است؛ لذا نگارنده کتاب‌های درسی را به‌عنوان ابزار اصلی و اساسی در راستای تحقق اهداف می‌شناسد و قصد دارد به بررسی کتاب‌های علوم اجتماعی در قبل و بعد از سند تحول بنیادین، در دورهٔ ابتدایی پردازد؛ چراکه ذهن آدمی در این دوران مانند لوح سفیدی است که هیچ‌گونه فکری در آن نقش نبسته است و وظیفهٔ نظام آموزشی تهیه و اجرای برنامه‌هایی است که در فراگیران عادت‌های مطلوب و شایسته را به وجود آورد. همچنین هدف از انتخاب این کتاب‌ها این است که حوزهٔ مطالعات اجتماعی یک حوزه یادگیری اصلی و کلیدی است و می‌تواند ابعاد اجتماعی ساحت تربیت اجتماعی و سیاسی، به ویژه آموزش صلح را انتقال دهد. با تحلیل محتوایی این کتاب‌ها، میزان توجه آنها نسبت به مؤلفه‌های آموزش صلح بررسی می‌شود و به مقایسهٔ آنها در قبل و بعد از تصویب سند تحول بنیادین پرداخته می‌شود.

لذا نگارندگان در پژوهش حاضر، ضمن ارائه مؤلفه‌های صلح یونسکو به عنوان مضامین و تم‌ها، به تجزیه و تحلیل کتاب‌های درسی علوم اجتماعی قبل و بعد از سند تحول می‌پردازند تا میزان پرداختن آموزش صلح را در محتوای این کتاب‌ها بررسی نماید؛ چراکه هدف اصلی مطالعات اجتماعی، تربیت شهروند مطلوب است و بر همین مبنا افزایش سواد اجتماعی، گسترش ارزش‌ها و تقویت رفتارها و مهارت‌های آموزش صلح را در سه حیطه یا قلمرو اساسی «دانش و شناخت»، «مهارت»، «ارزش‌ها و نگرش‌ها» به حد مطلوب و با تکیه بر منابع متعدد در زمینه محتوا برساند. با توجه به رابطهٔ عمیق برنامهٔ درسی آموزش صلح و کتاب مطالعات اجتماعی، این درس می‌تواند در نهادینه و درونی کردن ارزش‌های آموزش صلح خصوصاً در برنامهٔ درسی دورهٔ ابتدایی و تربیت شهروند صلح‌جو و صلح‌طلب را یاری رساند، بنابراین در پژوهش حاضر میزان توجه به این

مؤلفه‌ها را در کتاب‌های مورد نظر در قبل و بعد از سند تحول بررسی کرده‌ایم و به این مسئله پرداخته‌ایم که بعد از تصویب سند تحول، در محتوای کتاب‌های مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی با توجه به اینکه تربیت افراد صلح‌جو، از اهداف این سند نیز هست؛ چه تغییراتی ایجاد شده است. چهارچوب مفهومی پژوهش، در شکل (۱) آورده شده است:

شکل شماره ۱. چهارچوب مفهومی پژوهش (پژوهشگران، ۱۴۰۰)

در این قسمت به مجموعه پژوهش‌های داخلی و خارجی انجام گرفته که به نوعی با تحقیق حاضر ارتباط دارد، پرداخته شده است:

جدول شماره ۱. پژوهش‌های داخلی و خارجی

پژوهشگر / پژوهشگران	سال	عنوان پژوهش	یافته‌های پژوهش
فتحی و اجارگاه	۲۰۰۳	جایگاه صلح و جنگ در کتاب-های درسی دوره ابتدایی	مفاهیم برابری و عدالت و گفت‌وگو و مفاهیم در پایین‌ترین میزان قرار دارند. کمترین میزان تأکید بر مفاهیمی چون نژادپرستی، زور و تجاوز متمرکز بوده است، تخریب محیط زیست نیز ۱۱ درصد از کل محتوا را به خود اختصاص داده است.
فتحی و اجارگاه، اسلامی	۲۰۰۸	بررسی میزان توجه به آموزش صلح در برنامه درسی دوره ابتدایی	معلمان و متخصصان تعلیم و تربیت و کارشناسان برنامه‌ریزی درسی با آموزش مفاهیم و مؤلفه‌های مطرح‌شده آموزش صلح در حد بسیار و نسبتاً زیاد موافق بوده‌اند. کارشناسان و معلمان میزان توجه به آموزش صلح از بسیار تا نسبتاً کم ارزیابی نموده‌اند و بین نظرات آنها تفاوت معناداری وجود نداشته است.
فلاح نودهی	۲۰۰۹	بررسی مؤلفه‌های آموزش صلح یونسکو در اسناد و مدارک	در سند چشم‌انداز بیست‌ساله نظام جمهوری اسلامی ایران مؤلفه‌های حقوق بشر و دموکراسی، تعاون و همبستگی دارای بیشترین فراوانی می‌باشد و به مؤلفه بین‌المللی‌گرایی توجهی نکرده است. در اهداف کلی آموزش و پرورش مؤلفه خود و

جمهوری اسلامی ایران	دیگری دارای بیشترین فراوانی و مؤلفه‌های حقوق بشر و دموکراسی، تعاون و همبستگی، بین‌المللی‌گرایی کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند. در اهداف دوره متوسطه، بیشترین فراوانی مربوط به مؤلفه خود و دیگری و کمترین فراوانی مربوط به مؤلفه‌های حفاظت از محیط زیست می‌باشد.	۲۰۱۰	هاشمی
تحلیل محتوای کتاب‌های دوره متوسطه و پیش‌دانشگاهی بر اساس مؤلفه صلح	جهت‌گیری اصلی کتاب‌های درسی در ارتباط با آموزش صلح بر حفظ انسجام ملی و تمامیت ارضی کشور، شناسایی دشمن، آشنا ساختن یادگیرندگان با سیاست‌های استعماری کشورهای قدرتمند غربی، عدم توازن قدرت و مبادلات سیاسی، اقتصادی و فرهنگی کشورها در سطح بین‌المللی و مقابله با فتنه و تهاجم دشمنان می‌باشد.		
بررسی میزان توجه به مفاهیم صلح در کتب تعلیمات اجتماعی دوره راهنمایی	کتاب سال اول بیش‌ترین فراوانی و کتاب سال سوم کمترین فراوانی در مؤلفه‌های آموزش صلح داشته و تکالیف گروهی، نظم، همبستگی، برقراری روابط اجتماعی بیشترین میزان را داشته و به ترتیب گذشت اجتماعی، حفظ میراث فرهنگی، مبارزه با جنگ‌طلبی کمترین میزان را داشته است.	۲۰۱۰	داعی‌الاسلامی
بررسی محتوای دو کتاب بخوانیم و بنویسیم فارسی ابتدایی براساس میزان مفاهیم آموزش صلح	در ارائه مؤلفه‌های مرتبط با صلح بیشترین فراوانی مربوط به گفت‌وگو و مفاهمه و بعد به ترتیب مسئولیت‌پذیری اجتماعی، همکاری و تشریک مساعی و در درجه پایین‌تر برابری و عدالت و مؤلفه علاقه‌مندی به حفظ محیط زیست بوده است و حل تضادها و برخوردها آخرین درجه را به خود اختصاص داده است.	۲۰۱۲	پیرمرادی
بررسی مؤلفه‌های دموکراسی در کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی	مؤلفه‌های دموکراسی در پایه سوم دارای عملکردی بسیار کم و کتاب‌های پایه چهارم در حد مناسب و پایه پنجم دارای وضعیتی بسیار خوب بوده است. میزان توزیع مؤلفه‌ها در کل محتوا، به طور معناداری نامتوازن بوده است.	۲۰۱۲	فریده درخواه
بررسی و تحلیل محتوای کتاب‌های درسی دوره ابتدایی بر مبنای مؤلفه‌های آموزش صلح	بیشترین فراوانی و ضریب اهمیت را مربوط به مؤلفه حس همبستگی یافته و کمترین فراوانی را مؤلفه نفی تمایزات قومی، نژادی و مذهبی به‌دست آورده است.	۲۰۱۴	عابدینی بلتورک، میرجعفری
تأثیر برنامه آموزش صلح در تربیت شهروند جهانی	بین پس‌آزمون گروه‌های آزمایش و کنترل پس از اجرای برنامه آموزش صلح، تفاوتی معنادار مشاهده گردید. بر این اساس، برنامه آموزش صلح در بهبود تربیت شهروند جهانی و همچنین، در افزایش دانش، توانش و پرورش نگرش شهروند جهانی فراگیران تأثیر دارد.	۲۰۱۲	کاظم‌پور، خلخال، جانعلی‌پور

اصالت جنگ یا صلح از منظر دین با تأکید بر آیات قرآن کریم	۲۰۱۳	تقی زاده اکبری	الگوی مناسب سیاست خارجی حکومت اسلامی تلاش برای از بین بردن حاکمیت شرک و کفر با تحقق شرایط و ضوابط تعیین شده در کتب فقهی و در عین حال، در رابطه با غیرمسلمانان، اصل بر صلح و هم‌زیستی مسالمت‌آمیز است.
تحلیل برنامه درسی قصد شده و اجرا شده دوره راهنمایی براساس مؤلفه‌های آموزش صلح یونسکو	۲۰۱۴	حاجی‌زاده، کرمی	این مؤلفه‌ها در کتاب‌های درسی مورد نظر چندان مورد توجه نبوده است. بیشترین توجه مربوط به مؤلفه تعاون و همبستگی است که در محتوای دروس کتاب اجتماعی دارای بیشترین فراوانی است. همچنین کمترین میزان توجه، مربوط به مؤلفه‌های دموکراسی و حفاظت از محیط زیست است که کتاب‌های اجتماعی بیشترین را به مؤلفه دموکراسی اختصاص داده است.
تحلیل کتاب هدیه‌های آسمانی براساس میزان ویژگی‌های انسان کامل	۲۰۱۵	پردل رودی	طبق یافته‌ها بیشترین توجه به مؤلفه عبادت در پایه سوم و ششم بوده است. در پایه چهارم توجه بیشتر به مؤلفه عشق بوده است.
بررسی دیدگاه دبیران در مورد محتوای کتاب مطالعات اجتماعی پایه هشتم براساس مؤلفه‌های آموزش صلح	۲۰۱۶	ساسانی	بر اساس نظر دبیران، کتاب مطالعات اجتماعی در حد مطلوب به دانش، نگرش و توانش صلح پرداخته که در سطح معناداری بوده، در بخش اجتماعی کتاب بیشتر از دیگر بخش‌ها به مؤلفه‌ها در سطح دانش و توانش توجه شده است.
تحلیل کتب تعلیمات اجتماعی ابتدایی براساس مؤلفه قانون‌مداری و قانون‌پذیری	۲۰۱۵	شوکتی رودی، صحرانورد	به مقوله قانون‌پذیری در پایه سوم نسبت به پایه چهارم توجه بیشتری صورت گرفته، در صورتی که در کتب مطالعات اجتماعی پایه سوم و چهارم ابتدایی کمتر پرداخته شده است.
محتوای کتاب‌های (پایه چهارم) بر اساس آموزش صلح	۲۰۱۶	فولادی، موتاب	مؤلفه احساس مسئولیت، بیشترین فراوانی و مؤلفه نفی تمایزات قومی، نژادی و مذهبی کمترین فراوانی را به خود اختصاص داده است.
تأثیر آموزش صلح بر	۲۰۱۸	کاظم پور، باباپور واجاری	دانش‌آموزان طی آشنایی با مفاهیم صلح می‌آموزند که از خودمحوری و خودخواهی خارج شده و نسبت به ساختار اجتماعی بزرگتر احساس تعهد کنند و مشارکت در زندگی

مسئولیت‌پذیری دانش‌آموزان	جمعی، مستلزم پذیرش مسئولیت در قبال یکدیگر و فهم تنوع و تعدد باورها و ارزش‌ها و تحمل آن می‌باشد.	
اسدی، شمشیری، یوسفی، کریمی	ویژگی‌های برنامه درسی صلح محور بر اساس آموزه‌های فلسفه میان فرهنگی بررسی و تحلیل محتوای	۲۰۱۹
خاکزاد بناب، همتی، تنهای قولنجی	نشان از توجه نامتقارن، به مؤلفه‌های آموزش صلح یونسکو است. بیشترین توجه به مولفه تعاون و هم‌بستگی و کمترین میزان توجه مربوط به مولفه بین‌المللی‌گرایی است.	۲۰۱۹
تمیزال	اگر ما فقط خود را اسیر تعصب‌های نژادی، مذهبی، ملیتی، حزبی و در یک کلمه خود را اسیر خودخواهی‌ها کنیم و دیگران را نبینیم، مسلماً نمی‌توانیم محیطی مناسب برای تبادل عقاید و دوستی و برادری با دیگران ایجاد کنیم.	۲۰۲۰
رستمی و همکاران	یافته‌ها نشان داد که اجرای آموزش صلح در گروه آزمایش در مقایسه با گروه کنترل مؤلفه‌های چهارگانه، سرمایه روان-شناختی را در دانش‌آموزان پسر به‌صورت معناداری تحت تأثیر قرار داده است. همچنین در مرحله پیگیری در مقایسه با مرحله پس‌آزمون تفاوت چندانی نشان نداد و بر این اساس چنین نتیجه‌گیری شد که آموزش صلح به دانش‌آموزان پسر دوره متوسطه اول، سرمایه‌های روان‌شناختی را در آنان به-صورت پایدار افزایش می‌دهد.	۲۰۲۱
برانتمایر	با طراحی مدل رودخانه صلح نشان می‌دهد که چگونه شکل-های مختلف آموزش، مانند آموزش حقوق بشر، آموزش توسعه، آموزش چندفرهنگی، آموزش جهانی، آموزش مدنی و آموزش محیطی می‌توانند بر شرایط مشارکتی و پویا تأثیر بگذارند.	۲۰۰۳
دوچی	معلمان پیش از خدمت با استفاده از مفاهیم مشابه، مانند رفاه، صلح، عشق، احترام و دوستی، مفاهیم صلح و رفاه را توضیح می‌دهند. آنها می‌گویند دوره‌های مدنی، مطالعات اجتماعی و دانش زندگی برای آموزش صلح مهم هستند؛ زیرا شامل آموزش مسائل اجتماعی، مانند جنگ، صلح، دموکراسی، شهروندی و حقوق بشر است.	۲۰۰۸

یافته‌های این مطالعه پیامدهای استفاده از گفت‌وگو به‌عنوان تعلیماتی برای صلح در مدرسه رسمی و تزریق آموزش صلح در کل برنامه درسی مدرسه را ایجاد می‌کند. به‌طور خاص، یافته‌ها، بینش در مورد ویژگی‌های مربیان صلح که می‌توانند گفت‌وگو را به‌طور مؤثر در کلاس‌های خود پیاده کنند و ویژگی‌های حیاتی لازم در مدارس رسمی برای استفاده از گفت‌وگوی آزاد را ارائه می‌دهند.	گفت‌وگو در تئوری و عمل آموزش صلح	۲۰۲۰	جورسل
در این مطالعه از روش هرمنوتیک رابطه‌ای برای تجزیه و تحلیل سازگاری نسبی عناصر سه روش اصلی آموزش صلح (برای نمونه، یکپارچه، مهم و جامع) با زمینه فرهنگی اجتماعی کویت استفاده شده است. یافته‌ها چندین عنصر سازگار را نشان می‌دهد: تأمل، گفت‌وگو، یادگیری خلاق و عمل. از این عناصر برای پیشنهاد چهارچوبی برای رویکرد کویت به آموزش صلح (KAPE) و بحث در مورد چندین پیامد عملی و تحقیقاتی استفاده می‌شود.	بازسازی آموزش صلح: توسعه رویکرد کویتی برای آموزش صلح (KAPE)	۲۰۲۰	آلنوفیشن
ارائه آموزش صلح به‌عنوان نوعی آموزش دموکراتیک، جهانی، سیاسی برای همه شهروندان آینده از نظر اخلاقی ضروری است. استدلال می‌شود که ما باید شهروندان آینده را به‌عنوان عاملان عدالت جهانی با ساختن یک سنگر بزرگ در برابر قدرت خودسرانه و ایجاد ابزارهایی برای تحقق صلح عادلانه، آموزش دهیم. آموزش صلح باید به‌عنوان یک وظیفه مدنی در قلب دموکراسی در جهانی وابسته تأیید شود.	ضرورت آموزش صلح: منطق دموکراتیک برای آموزش صلح به‌عنوان یک وظیفه مدنی	۲۰۲۰	اسنواورت

با آنکه تحقیقات متعددی در مورد تحلیل محتوای کتب درسی انجام گرفته، اما تا آنجا که محقق، جست‌وجو و بررسی‌های متعدد انجام داده است؛ موضوعی که در آن به بررسی و تحلیل کتاب‌های علوم اجتماعی بر اساس آموزش صلح یونسکو پرداخته باشد، یافت نشد. بنابراین با توجه به خلأ احساس شده، در پژوهش حاضر به بررسی و تحلیل این کتاب‌ها در قبل و بعد از سند تحول پرداخته می‌شود.

با توجه به آنچه بیان شد، هدف اصلی این پژوهش، پاسخ به پرسش زیر است:
میزان توجه و اهمیت به آموزش صلح و مؤلفه‌های آن (دموکراسی، حفظ فرهنگ‌ها، تعاون و همبستگی، خود و دیگری، بین‌المللی‌گرایی، حفاظت از محیط زیست و معنویت) در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل و بعد از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چقدر است؟

روش پژوهش

پژوهش حاضر در گروه پژوهش‌های کاربردی قرار می‌گیرد. واحد زمینه^۱ همهٔ قسمت‌های (متون، فعالیت‌ها، کاربرگ‌ها، پرسش‌ها) کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دورهٔ ابتدایی قبل از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش (۳ جلد، ۳۷۰ ص) مطابق با جدول (۲) و همهٔ قسمت‌های (متون، فعالیت‌ها، کاربرگ‌ها، پرسش‌ها) کتاب‌های مطالعات اجتماعی دورهٔ ابتدایی بعد از سند تحول (۳ جلد، ۳۳۶ ص) مطابق با جدول (۳) می‌باشد.

جدول شمارهٔ ۲. کتاب‌های تعلیمات اجتماعی قبل از سند تحول بنیادین آپ

تعداد صفحات	محتوا	تعداد بخش	تعداد درس	سال چاپ	پایهٔ تحصیلی
۷۳	متون، فعالیت در کلاس، پرسش‌ها	-	۲۰	۱۳۹۰	سوم
۱۳۳	متون، کار در کلاس، گفت‌وگو، پرسش‌ها	۳	۲۹	۱۳۹۱	چهارم
۱۶۴	متون، کار در کلاس، گفت‌وگو، پرسش‌ها	۳	۴۰	۱۳۹۰	پنجم
۳۷۰			جمع		

جدول شمارهٔ ۳. کتاب‌های مطالعات اجتماعی بعد از سند تحول بنیادین آپ

تعداد صفحات	محتوا	تعداد فصل	تعداد درس	سال چاپ	پایهٔ تحصیلی
۹۶	متون، گفت‌وگوها، پرسش‌ها	۷	۲۳	۱۳۹۵	سوم
۱۱۲	متون، فعالیت‌ها، پرسش‌ها	۶	۲۲	۱۳۹۸	چهارم
۱۲۸	متون، فعالیت‌ها، پرسش‌ها	۵	۲۲	۱۳۹۸	پنجم
۳۳۶			جمع		

(پژوهشگران، ۱۴۰۰)

در این پژوهش واحد تحلیل^۲، مضامین یا تم‌آهایی است که با تحلیل محتوای مؤلفه‌های هفتگانه صلح یونسکو (دموکراسی، تعاون و همبستگی، حفظ فرهنگ‌ها، خود و دیگری، بین‌المللی‌گرایی، حفظ محیط زیست و معنویت) برای دست‌یافتن به مقوله‌ها و تحلیل محتوای کتاب‌های علوم

1. Context Unit
2. Analysis Unit
3. Theme

اجتماعی قبل و بعد از سند تحول به روش تماتیک^۱ صورت گرفته است. همچنین در این پژوهش نمونه‌گیری انجام نگرفته است، بلکه کلیه کتاب‌های علوم اجتماعی مورد بررسی دقیق و علمی واقع شده است. برای گردآوری داده‌ها در پژوهش حاضر از روش تحلیل محتوای کیفی و رویکرد جهت‌دار و مبتنی بر نظریه قیاسی مایرینگ^۲ استفاده شده است.

جدول شماره ۴. مؤلفه‌ها و مقوله‌ها

ردیف	مؤلفه	ردیف
۱	تعاون و همبستگی	۱. مسئولیت‌پذیری و ایجاد زمینه برای مشارکت در انجام کارها، ۲. ایجاد زمینه تبادل افکار از طریق گفت‌وگو و بحث‌های گروهی در راستای انجام فعالیت، ۳. تقویت یادگیری مشارکتی، ۴. اتحاد و وحدت.
۲	حقوق بشر و دموکراسی	۱. آگاهی از آزادی اندیشه، عقیده و باور از طریق گفت‌وگو و رعایت آن، ۲. تقویت روحیه قانون‌مداری و قانون‌گذاری و رعایت آن، ۳. آموزش برابری و برادری و رعایت آن.
۳	بین‌المللی‌گرایی	۱. آگاهی از مشخصات محل زندگی، ۲. آگاهی و رعایت حقوق و وظایف شهروندی، ۳. آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور و بیانیه صلح‌آمیزشان.
۴	حفظ فرهنگ‌ها	۱. آگاهی بخشی و پذیرش تنوع فرهنگی، قومی، نژادی و دینی در جامعه و دیگر ملل، ۲. آشنایی و حمایت از دستاوردهای علمی ایران و جهان، ۳. حفظ میراث فرهنگی و هویت ملی و مذهبی.
۵	حفاظت از محیط زیست	۱. حفظ منابع طبیعی و رعایت بهداشت محیطی، ۲. ترویج نگرش خودکفایی.
۶	خود و دیگری	۱. پذیرش تفاوت‌ها و اختلافات، ۲. احترام و دوستی با خود و دیگری، ۳. تقویت تفکر و روحیه پرسشگری، ۴. تقویت مهارت خوب گوش دادن و خوب صحبت کردن، ۵. محافظت از جان و مال خود و دیگران.
۷	معنویت	۱. توجه و قدردانی از نعمت‌های خدا، ۲. تقویت روحیه آرامش و شادمانی و آشتی طلبی، ۳. انجام فرایض دینی و عبادت کردن، ۴. خدمت به خلق، ۵. رعایت هنجارهای اخلاقی و اجتماعی.

از دیگر ابزار، بیانیه سازمان یونسکو پیرامون آموزش صلح و هفت مؤلفه آن می‌باشد که در هر مؤلفه تعدادی مقوله، با بررسی‌های مکرر در مقاله‌ها و تحقیقات در این زمینه توسط نگارندگان نوشته شد و بعد از چند بار رفت و برگشت و حذف و ادغام تعدادی از آنها، ۲۶ مقوله آن به تأیید متخصصان رسید که در جدول شماره (۴) آورده شده است، سپس با استفاده از دستورالعمل و برگه کدگذاری، دو دوره کتاب‌های علوم اجتماعی مربوط به سال‌های قبل و بعد از سند تحول بنیادین که شامل ۶ جلد کتاب و ۷۰۶ صفحه است، مورد بررسی قرار گرفت. روایی برگه

1. Thematic
2. Deductive Mayring

کدگذاری توسط متخصصین بعد از چندین بار بررسی دقیق مورد تأیید قرار گرفت، همچنین برای تعیین میزان توافق از آزمون ضریب اسکات^۱ استفاده شد که به شرح زیر می‌باشد:

$$\pi = \frac{p_o - p_e}{1 - p_e} = \frac{0.9683 - 0.7803}{1 - 0.7803} = 0.8557$$

$$p_e = \sum p_i^2 = 0.7803$$

$$p_o = 0.9683$$

π = ضریب پایایی، p_o = درصد توافق مشاهده شده، p_e = درصد توافق مورد انتظار

p_i = نسبت مشاهده شده در هر یک از ارزش‌های طبقات

پس از تأیید روایی، کار تحلیل محتوا با کتاب تعلیمات اجتماعی سوم قبل از سند تحول بنیادین و به ترتیب سوم بعد از سند و چهارم قبل و بعد و پنجم قبل و بعد ادامه یافت و به مدت ۲ ماه و ۱۷ روز، معادل با ۱۷۰ ساعت (۱۰۲۰۰ دقیقه) مضامین شناسایی شده هر مقوله، به همراه شماره صفحه و فراوانی آن در جداولی برای هر پایه تحصیلی، به تفکیک متن و فعالیت ثبت شد. پس از آن براساس سؤالات پژوهش تغییراتی در فرم‌های اولیه صورت گرفت تا فرم‌های نهایی ساخته شدند و برای ورود اطلاعات به نرم افزار اکسل برای اجرای آنتروپی شانون آماده شدند.

یافته‌های پژوهش

در این قسمت از پژوهش، از طریق محاسبه فراوانی و درصد مؤلفه‌ها و مقوله‌ها و تحلیل آنتروپی شانون به سؤالات پژوهش پاسخ داده می‌شود.
 ۱. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه‌های آموزش صلح در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل و بعد از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چقدر است؟

جدول شماره ۵. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه‌های آموزش صلح در قبل و بعد از سند تحول

مؤلفه‌ها	فراوانی		درصد فراوانی		بار اطلاعاتی (Ej)		ضریب اهمیت شاخص‌ها نسبت به هم (Wj)	
	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد
دموکراسی (حقوق بشر)	۱۶۰	۱۳۰	٪ ۱۲/۰۹	٪ ۸/۸۰	۰/۹۶۷	۰/۸۹۰	۰/۱۵۵۳	۰/۱۳۳۶
تعاون و همبستگی	۳۱۸	۳۲۹	٪ ۲۴/۰۴	٪ ۲۲/۲۷	۰/۸۹۳	۰/۹۷۳	۰/۱۴۳۳	۰/۱۴۶۰
حفظ فرهنگ‌ها	۲۴۰	۲۷۰	٪ ۱۸/۱۴	٪ ۱۸/۲۸	۰/۹۵۶	۰/۸۲۵	۰/۱۵۳۴	۰/۱۲۳۸
خود و دیگران	۸۹	۲۴۳	٪ ۶/۷۳	٪ ۱۶/۴۵	۰/۶۶۴	۱/۰۰۱	۰/۱۰۶۶	۰/۱۵۰۳
بین‌المللی‌گرایی	۹۶	۱۲۳	٪ ۷/۲۶	٪ ۸/۳۳	۰/۹۹۳	۰/۹۸۵	۰/۱۵۹۳	۰/۱۴۷۹
حفاظت از محیط زیست	۱۳۲	۱۶۶	٪ ۹/۹۸	٪ ۱۱/۲۴	۰/۸۴۹	۰/۹۹۸	۰/۱۳۶۳	۰/۱۴۸۳
معنویت	۲۸۸	۲۱۶	٪ ۲۱/۷۶	٪ ۱۴/۶۳	۰/۹۰۹	۱/۰۰	۰/۱۴۵۸	۰/۱۵۰۱
جمع	۱۳۲۳	۱۴۷۸	٪ ۱۰۰	٪ ۱۰۰			۱	۱

همان‌گونه که در جدول شماره (۵) بیان شده است، از ۱۳۲۳ مورد فراوانی دریافت‌شده از آموزش صلح در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل از سند، بیشترین فراوانی به تعاون و همبستگی با مجموع فراوانی ۳۱۸ مورد و کمترین فراوانی به خود و دیگران با مجموع فراوانی ۸۹ مورد مربوط می‌شود. در ادامه برای ارزیابی بار اطلاعاتی و ضریب اهمیت مؤلفه‌های هفت‌گانه از روش آنتروپی شانون بهره‌گرفته شده است تا بدین ترتیب مشخص شود که در کتاب‌های علوم اجتماعی قبل از سند تحول بیشترین میزان توجه و اهمیت، به کدام مؤلفه تعلق دارد. آنتروپی شانون بیان‌کننده مقدار عدم اطمینان در یک توزیع احتمال است. به عبارت دیگر، هر چه پراکندگی در مقادیر یک شاخص بیشتر باشد آن شاخص از اهمیت بیشتری برخوردار است. در بررسی ضریب اهمیت مؤلفه‌های هفت‌گانه صلح یونسکو، مؤلفه «بین‌المللی‌گرایی» با ضریب اهمیت ۰/۱۵۹۳ بیشترین اهمیت و مؤلفه «خود و دیگران» با ضریب اهمیت ۰/۱۰۶۶، کمترین اهمیت را دارد و دیگر مؤلفه‌ها به ترتیب اولویت عبارتند از: دموکراسی (حقوق بشر)، حفظ فرهنگ‌ها، معنویت، تعاون و همبستگی، حفاظت از محیط زیست.

اما در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی بعد از سند تحول از ۱۴۷۸ مورد فراوانی مربوط به مضامین دریافت شده، بیشترین فراوانی به تعاون و همبستگی با فراوانی ۳۲۹ مورد و کمترین فراوانی به بین‌المللی‌گرایی با فراوانی ۹۶ مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مؤلفه‌های هفت‌گانه صلح یونسکو، مؤلفه «خود و دیگران» با ضریب اهمیت ۰/۱۵۰۳ بیشترین

اهمیت و مؤلفه «حفظ فرهنگ‌ها» با ضریب اهمیت ۰/۱۲۳۸، کمترین اهمیت را دارد و دیگر مؤلفه‌ها به ترتیب اولویت عبارتند از: معنویت، حفاظت از محیط زیست، بین‌المللی‌گرایی، تعاون و همبستگی، دموکراسی (حقوق بشر). همان‌طور که نتایج نشان می‌دهد قبل از سند تحول میزان توجه و اهمیت به مؤلفه‌های بین‌المللی‌گرایی، دموکراسی و حفظ فرهنگ‌ها بیشتر از دیگر مؤلفه‌ها بوده است، این درحالی‌است که بعد از سند تحول بنیادین میزان اهمیت دموکراسی و حفظ فرهنگ‌ها کاهش یافته و توجه به مؤلفه‌هایی مثل خود و دیگران افزایش محسوس و چشم‌گیری داشته است.

۲. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه دموکراسی (حقوق بشر) در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل و بعد از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چقدر است؟

جدول شماره ۶. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه دموکراسی (حقوق بشر) در قبل و بعد از سند

تحول							
مقوله‌ها	فراوانی		درصد فراوانی		بار اطلاعاتی (Ej)		ضریب اهمیت
	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد	شاخص‌ها نسبت به هم (Wj)
آگاهی از آزادی اندیشه، عقیده و باور از طریق گفت‌وگو و رعایت آن	۳۷	۳۳	۵۳/۳۸٪	۲۳/۱۳٪	۰/۸۸۱	۰/۸۲۱	۰/۳۶۸
تقویت روحیه قانون‌مداری و قانون‌گذاری و رعایت آن	۱۱۵	۹۰	۷۱/۸۸٪	۶۹/۲۳٪	۰/۹۷۹	۰/۸۶۷	۰/۳۸۸
آموزش برابری و برادری و رعایت آن	۸	۷	۵٪	۲۵/۳۸٪	۰/۸۱۹	۰/۵۴۵	۰/۲۴۴
جمع	۱۶۰	۱۳۰	۱۰۰٪	۱۰۰٪	۱	۱	۱

همان‌گونه که در جدول شماره (۶) مشخص است تعداد کل مضامین دریافت شده از مؤلفه دموکراسی (حقوق بشر) در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل از سند عبارت است از ۱۶۰ مورد که از این تعداد بیشترین فراوانی به مقوله «تقویت روحیه قانون‌مداری و قانون‌گذاری و رعایت آن» با فراوانی ۱۱۵ مورد و کمترین فراوانی به مقوله «آموزش برابری و برادری و رعایت آن» با فراوانی ۸ مورد مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های دموکراسی قبل از سند تحول، مقوله «تقویت روحیه قانون‌مداری و قانون‌گذاری و رعایت آن» با ضریب اهمیت ۰/۳۶۵ بیشترین اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌های دموکراسی به ترتیب اهمیت «آگاهی از

آزادی اندیشه، عقیده و باور از طریق گفت‌وگو و رعایت آن» و «آموزش برابری و برادری و رعایت آن» می‌باشند.

اما از ۱۳۰ مورد مضامین دریافت‌شده از مؤلفه دموکراسی (حقوق بشر) در کتاب‌های علوم اجتماعی بعد از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «تقویت روحیه قانون‌مداری و قانون‌گذاری و رعایت آن» با فراوانی ۹۰ و کمترین فراوانی به مقوله «آموزش برابری و برادری و رعایت آن» با فراوانی ۷ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های دموکراسی بعد از سند تحول، مقوله «تقویت روحیه قانون‌مداری و قانون‌گذاری و رعایت آن» با بار اطلاعاتی ۰/۸۶۷ و ضریب اهمیت ۰/۳۸۸ بیشترین اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌ها به ترتیب اهمیت «آگاهی از آزادی اندیشه، عقیده و باور از طریق گفت‌وگو و رعایت آن» و «آموزش برابری و برادری و رعایت آن» می‌باشند. ۳. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه تعاون و همبستگی در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل و بعد از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چقدر است؟

جدول شماره ۷. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه تعاون و همبستگی در قبل و بعد از سند تحول

مقوله	فراوانی		درصد فراوانی		بار اطلاعاتی (EJ)		ضریب اهمیت شاخصها نسبت به هم (WJ)	
	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد
	مسئولیت‌پذیری و ایجاد زمینه برای مشارکت در انجام کارها	۱۲۸	۱۹۲	% ۴۰/۲۵	% ۵۸/۳۶	۰/۹۲۷	۰/۹۴۱	۰/۲۹۷
ایجاد زمینه تبادل افکار از طریق گفت‌وگو و بحث‌های گروهی در راستای انجام فعالیت	۷۰	۷۰	% ۰/۱/۲۲	% ۲۱/۲۸	۰/۲۷۸	۰/۷۴۸	۰/۰۸۹	۰/۲۱۰
تقویت یادگیری مشارکتی	۱۴	۹	% ۴/۴	% ۲/۷۴	۰/۹۸۲	۰/۹۶۶	۰/۳۱۴	۰/۲۷۱
اتحاد و وحدت	۱۰۶	۵۸	% ۳۳/۳۳	% ۱۷/۶۳	۰/۹۳۸	۰/۹۰۷	۰/۳۰۰	۰/۲۵۵
جمع	۳۱۸	۳۲۹	% ۱۰۰	% ۱۰۰			۱	۱

همان‌گونه که در جدول شماره (۷) بیان شده است تعداد کل مضامین دریافت‌شده از مؤلفه تعاون و همبستگی در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل از سند عبارت است از ۳۱۸ مورد که از این تعداد بیشترین فراوانی به مقوله «مسئولیت‌پذیری و ایجاد زمینه برای مشارکت در انجام

کارها» با فراوانی ۱۲۸ و کمترین فراوانی به مقوله «تقویت یادگیری مشارکتی» با فراوانی ۱۴ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های تعاون و همبستگی، مقوله «تقویت یادگیری مشارکتی» با ضریب اهمیت ۰/۳۱۴ بیشترین اهمیت و مقوله «ایجاد زمینه تبادل افکار از طریق گفت‌وگو و بحث‌های گروهی در راستای انجام فعالیت» با ضریب اهمیت ۰/۰۸۹ کمترین اهمیت را دارد. دیگر مقوله‌ها به ترتیب اهمیت «اتحاد و وحدت» و «مسئولیت‌پذیری و ایجاد زمینه برای مشارکت در انجام کارها» می‌باشند. اما از ۳۲۹ مورد مضامین دریافت‌شده از مؤلفه تعاون و همبستگی در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی بعد از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «مسئولیت‌پذیری و ایجاد زمینه برای مشارکت در انجام کارها» با فراوانی ۱۹۲ و کمترین فراوانی به مقوله «تقویت یادگیری مشارکتی» با فراوانی ۹ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های تعاون و همبستگی، مقوله «تقویت یادگیری مشارکتی» با ضریب اهمیت ۰/۲۷۱ بیشترین اهمیت و مقوله «ایجاد زمینه تبادل افکار از طریق گفت‌وگو و بحث‌های گروهی در راستای انجام فعالیت» با ضریب اهمیت ۰/۲۱۰ کمترین اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌ها به ترتیب اهمیت «مسئولیت‌پذیری و ایجاد زمینه برای مشارکت در انجام کارها» و «اتحاد و وحدت» می‌باشند.

۴. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه حفظ فرهنگ‌ها در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل و بعد از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چقدر است؟

جدول شماره ۸. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه حفظ فرهنگ‌ها در قبل و بعد از سند تحول

مقوله‌ها	فراوانی		درصد فراوانی		بار اطلاعاتی (Ej)		ضریب اهمیت شاخص‌ها	
	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد	نسبت به هم (Wj)	قبل
آگاهی بخشی و پذیرش تنوع فرهنگی، قومی، نژادی و دینی در جامعه و دیگر ملل	۷۱	۵۰	٪ ۲۹/۵۸	٪ ۱۸/۵۲	۰/۷۸۸	۰/۸۸۷	۰/۲۸۹	۰/۴۲۷
آشنایی و حمایت از دستاوردهای علمی ایران و جهان	۳۸	۲۸	٪ ۱۵/۸۳	٪ ۱۰/۳۷	۰/۹۴۹	۰/۳۱۰	۰/۳۴۸	۰/۱۵۰
حفظ میراث فرهنگی و هویت ملی و مذهبی	۱۳۱	۱۷۹	٪ ۵۴/۵۸	٪ ۶۶/۳	۰/۹۹۲	۰/۶۲۷	۰/۳۶۴	۰/۳۰۳

تکریم خانواده	۱۳	۴/۸۱٪	۰/۲۴۷	۰/۱۱۹
جمع	۲۴۰	۱۰۰٪	۱	۱

همان‌گونه که در جدول شماره (۸) بیان شده است از ۲۴۰ مورد مضامین دریافت‌شده از مؤلفه حفظ فرهنگ‌ها در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «حفظ میراث فرهنگی و هویت ملی و مذهبی» با فراوانی ۱۳۱ و کمترین فراوانی به مقوله «آشنایی و حمایت از دستاوردهای علمی ایران و جهان» با فراوانی ۳۸ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های حفظ فرهنگ‌ها، مقوله «حفظ میراث فرهنگی و هویت ملی و مذهبی» با ضریب اهمیت ۰/۳۶۴ بیشترین اهمیت و مقوله «آگاهی بخشی و پذیرش تنوع فرهنگی، قومی، نژادی و دینی در جامعه و دیگر ملل» با ضریب اهمیت ۰/۲۸۹ کمترین اهمیت را دارد. اما از ۲۷۰ مورد مضامین دریافت‌شده از مقوله حفظ فرهنگ‌ها در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی بعد از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «حفظ میراث فرهنگی و هویت ملی و مذهبی» با فراوانی ۱۷۹ و کمترین فراوانی به مقوله «تکریم خانواده» با فراوانی ۱۳ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های حفظ فرهنگ‌ها، مقوله «آگاهی بخشی و پذیرش تنوع فرهنگی، قومی، نژادی و دینی در جامعه و دیگر ملل» با ضریب اهمیت ۰/۴۲۷ بیشترین اهمیت و مقوله «تکریم خانواده» با ضریب اهمیت ۰/۱۱۹ کمترین اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌های حفظ فرهنگ‌ها به ترتیب اهمیت «حفظ میراث فرهنگی و هویت ملی و مذهبی» و «آشنایی و حمایت از دستاوردهای علمی ایران و جهان» می‌باشند.

۵. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه خود و دیگری در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل و بعد از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چقدر است؟

جدول شماره ۹. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه خود و دیگری در قبل و بعد از سند تحول

مقوله‌ها	فراوانی		درصد فراوانی		بار اطلاعاتی (<i>Ej</i>) شاخص‌ها نسبت به هم		ضریب اهمیت (<i>wj</i>)
	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد	
پذیرش تفاوت‌ها و اختلافات	۸	۲۲	% ۸/۹۹	% ۹/۰۵	-	۰/۴۳۲	۰/۱۳۹
احترام و دوستی با خود و دیگری	۲۳	۷۱	% ۲۵/۸۴	% ۲۹/۲۲	۰/۷۲۵	۰/۶۸۱	۰/۳۷۳
تقویت تفکر و روحیه پرسشگری	۱۴	۱۵	% ۱۵/۷۳	% ۶/۱۷	۰/۵۹۳	۰/۹۱۹	۰/۳۰۵
تقویت مهارت خوب گوش دادن و خوب صحبت کردن	۱۸	۵۲	% ۲۰/۲۲	% ۲۱/۴	۰/۶۲۵	۰/۴۸۳	۰/۳۲۲
محافظت از جان و مال خود و دیگران	۲۶	۸۳	% ۲۹/۲۱	% ۳۴/۱۶	-	۰/۵۸۱	۰/۱۸۸
جمع	۸۹	۲۴۳	% ۱۰۰	% ۱۰۰			۱

همان‌گونه که در جدول شماره (۹) بیان شده است، از ۸۹ مورد مضامین دریافت شده از مؤلفه خود و دیگری در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «محافظت از جان و مال خود و دیگران» با فراوانی ۲۶ و کمترین فراوانی به مقوله «پذیرش تفاوت‌ها و اختلافات» با فراوانی ۸ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های خود و دیگری، مقوله‌های «پذیرش تفاوت‌ها و اختلافات» و «محافظت از جان و مال خود و دیگران» تنها در یکی از کتاب‌های مورد مطالعه ذکر شده بود و لذا از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد و از بین ۳ مقوله دیگر، مقوله «احترام و دوستی با خود و دیگری» با ضریب اهمیت ۰/۳۷۳ بیشترین اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌های خود و دیگری به ترتیب اهمیت «تقویت مهارت خوب گوش دادن و خوب صحبت کردن» و «تقویت تفکر و روحیه پرسشگری» می‌باشند؛ اما از ۲۴۳ مورد مضامین دریافت شده از مؤلفه خود و دیگری در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی بعد از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «محافظت از جان و مال خود و دیگران» با فراوانی ۸۳ و کمترین فراوانی به مقوله «تقویت تفکر و روحیه پرسشگری» با فراوانی ۱۵ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های خود و دیگری بعد از سند تحول، مقوله «تقویت تفکر و روحیه

پرسشگری» با ضریب اهمیت ۰/۲۹۷ بیشترین اهمیت و مقوله «پذیرش تفاوت‌ها و اختلافات» با ضریب اهمیت ۰/۱۳۹ کمترین اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌های خود و دیگری بعد از سند تحول به ترتیب «احترام و دوستی با خود و دیگری»، «محافظت از جان و مال خود و دیگران» و «تقویت مهارت خوب گوش دادن و خوب صحبت کردن» می‌باشند.

۶. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه بین‌المللی‌گرایی در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل و بعد از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چقدر است؟

جدول شماره ۱۰. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه بین‌المللی‌گرایی در قبل و بعد از سند تحول

مقوله‌ها	فراوانی		درصد فراوانی		بار اطلاعاتی (Ej)		ضریب اهمیت	
	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد	شاخص‌ها	نسبت به هم (wj)
آگاهی از مشخصات محل زندگی	۲۰	۳۹	۰/۲۰/۸۳	۰/۳۱/۷۱	۰/۹۶۰	۰/۹۴۵	قبل	بعد
آگاهی و رعایت حقوق و وظایف شهروندی	۳۵	۴۶	۰/۳۶/۴۶	۰/۳۷/۴	۰/۵۱۹	۰/۹۰۲	قبل	بعد
آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور و بیانیه صلح‌آمیزشان	۴۱	۳۸	۰/۴۲/۷۱	۰/۳۰/۸۹	۰/۷۹۳	۰/۱۸۸	قبل	بعد
جمع	۹۶	۱۲۳	۰/۱۰۰	۰/۱۰۰			۱	۱

همان‌گونه که در جدول شماره (۱۰) بیان شده است، از ۹۶ مورد مضامین دریافت شده از مؤلفه بین‌المللی‌گرایی در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور و بیانیه صلح‌آمیزشان» با فراوانی ۴۱ و کمترین فراوانی به مقوله «آگاهی از مشخصات محل زندگی» با فراوانی ۲۰ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های بین‌المللی‌گرایی قبل از سند تحول، مقوله «آگاهی از مشخصات محل زندگی» با ضریب اهمیت ۰/۴۲۳ بیشترین اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌ها به ترتیب اهمیت «آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور و بیانیه صلح‌آمیزشان» و «آگاهی و رعایت حقوق و وظایف شهروندی» می‌باشند؛ اما از ۱۲۳ مورد مضامین دریافت شده از مؤلفه بین‌المللی‌گرایی در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی بعد از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «آگاهی و رعایت حقوق و وظایف شهروندی» با فراوانی ۴۶ و کمترین فراوانی به مقوله «آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور و بیانیه صلح‌آمیزشان» با فراوانی ۳۸ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب

اهمیت مقوله‌های بین‌المللی‌گرایی بعد از سند تحول، مقوله «آگاهی از مشخصات محل زندگی» با ضریب اهمیت ۰/۴۶۴ بیشترین اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌های بین‌المللی‌گرایی بعد از سند تحول به ترتیب اهمیت «آگاهی و رعایت حقوق و وظایف شهروندی» و «آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور و بیانیه صلح‌آمیزشان» می‌باشند.

۷. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه حفاظت از محیط زیست در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل و بعد از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چقدر است؟

جدول شماره ۱۱. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه حفاظت از محیط زیست در قبل و بعد از

سند تحول

مقوله‌ها	فراوانی		درصد فراوانی		بار اطلاعاتی (Ej)		ضریب اهمیت	
	شاخص‌ها		نسبت به هم (Wj)					
	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد
حفظ منابع طبیعی و رعایت بهداشت محیطی	۳۳	۱۳۸	٪۲۵	٪۸۲/۱۳	۰/۸۳۴	۰/۹۶۰	۰/۵۰۸	۱
ترویج نگرش خودکفایی	۹۹	۲۸	٪۷۵	٪۱۶/۸۷	۰/۸۰۷	-	۰/۴۹۲	-
جمع	۱۳۲	۱۶۶	٪۱۰۰	٪۱۰۰			۱	۱

همان‌گونه که در جدول شماره (۱۱) بیان شده است از ۱۳۲ مورد مضامین دریافت شده از مقوله حفاظت از محیط زیست در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «ترویج نگرش خودکفایی» با فراوانی ۹۹ و کمترین فراوانی به مقوله «حفظ منابع طبیعی و رعایت بهداشت محیطی» با فراوانی ۳۳ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های حفاظت از محیط زیست قبل از سند تحول، مقوله «حفظ منابع طبیعی و رعایت بهداشت محیطی» با ضریب اهمیت ۰/۵۰۸ بیشترین اهمیت را دارد و مقوله «ترویج نگرش خودکفایی» با ضریب اهمیت ۰/۴۹۲ در رتبه دوم قرار دارد. اما از ۱۶۶ مورد مضامین دریافت‌شده از مقوله حفاظت از محیط زیست در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی بعد از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «حفظ منابع طبیعی و رعایت بهداشت محیطی» با فراوانی ۱۳۸ و کمترین فراوانی به مقوله «ترویج نگرش خودکفایی» با فراوانی ۲۸ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های حفاظت از محیط زیست بعد از سند تحول، مقوله «حفظ منابع طبیعی و رعایت بهداشت محیطی» با ضریب اهمیت ۱ بیشترین اهمیت را دارد و مقوله «ترویج نگرش خودکفایی» به دلیل بی‌توجهی در کتاب‌های پایه‌های سوم و چهارم از فرایند تحلیل شانون کنار گذاشته شد.

۸. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه معنویت در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل و بعد از سند تحول بنیادین آموزش و پرورش چقدر است؟

جدول شماره ۱۲. میزان توجه و اهمیت به مؤلفه معنویت در قبل و بعد از سند تحول

مقوله‌ها	فراوانی		درصد فراوانی		بار اطلاعاتی (Ej)		ضریب اهمیت	
	قبل	بعد	قبل	بعد	قبل	بعد	نسبت به هم (Wj)	شاخص‌ها
توجه و قدردانی از نعمت‌های خدا	۱۷	۲۷	۵/۹٪	۱۲/۵٪	۰/۹۳۶	۰/۸۸۳	۰/۲۲۵	۰/۲۲۸
تقویت روحیه آرامش و شادمانی و آشتی طلبی	۶۷	۹۵	۲۳/۲۶٪	۴۳/۹۸٪	۰/۹۱۸	۰/۹۶۱	۰/۲۴۵	۰/۲۲۴
انجام فرایض دینی و عبادت	۶۰	۵۰	۲۰/۸۳٪	۲۳/۱۵٪	۰/۹۷۱	۰/۹۷۲	۰/۲۴۸	۰/۲۳۷
خدمت به خلق	۹۱	۱۳	۳۱/۶٪	۶/۰۲٪	۰/۵۹۱	۰/۲۴۷	۰/۰۶۳	۰/۱۴۴
رعایت هنجارهای اخلاقی و اجتماعی	۵۳	۳۱	۱۸/۴٪	۱۴/۳۵٪	۰/۶۸۰	۰/۸۵۵	۰/۲۱۸	۰/۱۶۶
جمع	۲۸۸	۲۱۶	۱۰۰٪	۱۰۰٪			۱	۱

همان‌گونه که در جدول شماره (۱۲) بیان شده است از ۲۸۸ مورد مضامین دریافت شده از مؤلفه معنویت در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی قبل از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «خدمت به خلق» با مجموع فراوانی ۹۱ و کمترین فراوانی به مقوله «توجه و قدردانی از نعمت‌های خدا» با فراوانی ۱۷ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های معنویت قبل از سند تحول، مقوله «انجام فرایض دینی و عبادت» با ضریب اهمیت ۰/۲۳۷ بیشترین اهمیت و مقوله «خدمت به خلق» با ضریب اهمیت ۰/۱۴۴ کمترین اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌های معنویت قبل از سند به ترتیب اهمیت «توجه و قدردانی از نعمت‌های خدا»، «تقویت روحیه آرامش و شادمانی و آشتی طلبی» و «رعایت هنجارهای اخلاقی و اجتماعی» می‌باشند. اما از ۲۱۶ مورد مضامین دریافت شده از مؤلفه معنویت در کتاب‌های علوم اجتماعی دوره ابتدایی بعد از سند، بیشترین فراوانی به مقوله «تقویت روحیه آرامش و شادمانی و آشتی طلبی» با فراوانی ۹۵ و کمترین فراوانی به مقوله «خدمت به خلق» با فراوانی ۱۳ مربوط می‌شود. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های معنویت بعد از سند تحول، مقوله «انجام فرایض دینی و عبادت» با ضریب اهمیت ۰/۲۴۸ بیشترین اهمیت و مقوله «خدمت به خلق» با ضریب اهمیت ۰/۰۶۳ کمترین اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌های معنویت بعد از سند به ترتیب اهمیت «تقویت روحیه آرامش و شادمانی

و آشتی طلبی»، «توجه و قدردانی از نعمت‌های خدا» و «رعایت هنجارهای اخلاقی و اجتماعی» می‌باشند.

بحث و نتیجه‌گیری

در تحقیقات علمی در راستای دستیابی به نتیجه نهایی، لازم است به تشریح و تفسیر یافته‌های حاصل از تجزیه و تحلیل داده‌ها پرداخته شود؛ در واقع این قسمت از پژوهش از اهمیت خاصی برخوردار است؛ زیرا به هر یک از سؤالات پژوهش براساس یافته‌ها پاسخ داده می‌شود و با یافته‌های دیگر محققان (همسو یا ناهمسو) مورد مقایسه قرار می‌گیرد.

- در کتاب‌های بعد از سند تحول بنیادین بر خلاف کتاب‌های قبل از سند میزان اهمیت «دموکراسی و حفظ فرهنگ‌ها» کاهش داشته و توجه به مؤلفه‌های «خود و دیگران» افزایش محسوس و چشم‌گیری داشته است و مؤلفه تعاون و همبستگی نیز با اینکه در هر دو دوره از فراوانی بالایی برخوردار بوده، اما فاقد پراکندگی مناسب در پایه‌های مختلف بوده است و در هر دو دوره نسبت ضریب اهمیت آن به یک میزان و در حد متوسط برآورد شده است. متأسفانه مؤلفان این کتاب‌ها توجه هدفمند یا ویژه‌ای به امر دموکراسی و حفظ فرهنگ‌ها - چه از لحاظ مفهوم‌پردازی و چه از نظر شناخت مقوله‌های آنها - نداشته‌اند. بر این اساس می‌توان چنین استدلال کرد که یکی از علل بسیار مهم توجه کمتر به دموکراسی در کتاب‌های اجتماعی نگاه تخصص‌گرایانه و مبتنی بر معلومات قالب و متمرکزی است که در کشور وجود دارد، در حالی که در جامعه دموکراتیک باید همه افراد را برای اشتراک در کارهای اجتماعی تربیت کرد و زمانی این میسر می‌شود که جنبه اجتماعی برنامه درسی بر جنبه حرفه‌ای آن تقدم یابد. در واقع در یک مدرسه دموکراتیک، دانش‌آموزان تنها پذیرنده محتوای یادگیری متمرکز نیستند، بلکه خود می‌توانند محتوا را انتخاب کنند و حتی محیط یادگیری و همه فرایندهای آموزشی را نیز تعیین کنند. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های دویچی (۲۰۰۸)، فتحی و اجارگاه و اسلامی (۲۰۰۸)، کاظم‌پور و همکاران (۲۰۱۲)، تقی‌زاده اکبری (۲۰۱۳) و ساسانی (۲۰۱۶) همسویی دارد، ولی با یافته‌های برانتمایر (۲۰۰۳) و یافته‌های هریس (۲۰۰۴) که تئوری آموزش صلح را مطرح کرده است، هم‌سو نیست.

- در کتاب‌های بعد از سند فراوانی مربوط به مؤلفه دموکراسی به مقدار ۳۰ مورد کاهش داشته است که این کاهش در مقوله «تقویت روحیه قانون‌مداری و قانون‌گذاری» نمایان‌تر است، اما میزان پراکندگی آن در کتاب‌های بعد از سند به نسبت بالا رفته است. میزان پراکندگی مقوله «آگاهی از آزادی اندیشه، عقیده و باور» نیز با وجود کاهش در فراوانی در بین کتاب‌های بعد از سند افزایش یافته است. چنانکه می‌دانیم، آزادی موهبتی الهی است که باعث بروز استعدادها

و تکامل انسان است. در واقع آزادی یکی از اصول اساسی حقوق بشر است که از سوی دموکراسی‌های کلاسیک مورد تأیید واقع شده است. امروزه در مسابقات علمی جهان، برای حضور یک طراح افکار و ایده‌پرداز و تئوری‌پرداز علمی، توجه به آزادی در عرصه اندیشه نمایان می‌شود. اندیشه آزاد امکان کشف قوانین حاکم بر جهان و تدبیر آفرینش را مهیا ساخته و حقیقت علوم را روشن می‌کند. بنابراین فکر سالم، علم کامل و عمل دقیق و به عبارت دیگر تفکر متعهدانه توأم با تخصص ارزشمند، تعالی‌بخش است که در کتاب‌های تعلیمات اجتماعی مغفول مانده است. مقوله «آموزش برابری و برادری» با این‌که در کتاب‌های بعد از سند نسبت به قبل تنها یک فراوانی اختلاف دارد، ولی میزان پراکندگی آن به صورت محسوسی کاهش یافته است. یافته‌های این پژوهش با پژوهش درخواه (۲۰۱۲)، حاجی‌زاده و کرمی (۲۰۱۴)، شوکتی (۲۰۱۵) همسویی دارد. البته با یافته‌های تمیزال (۲۰۲۰) همسویی ندارد که دیدگاه مولانا را در راستای ایجاد صلح و دوستی، تبادل عقاید و برادری و برابری با دیگران معرفی می‌کند، زیرا که پژوهش حاضر مغفول ماندن و نادیده گرفته شدن مقوله آموزش برابری و برادری را در بین کتاب‌های بعد از سند نمایان می‌کند.

- در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های مؤلفه تعاون و همبستگی در قبل از سند، باید اذعان داشت که با وجود فراوانی بسیار پایین مقوله «تقویت یادگیری مشارکتی»، از پراکندگی بالایی برخوردار بوده و بیشترین اهمیت را به خود اختصاص داده است و مقوله «ایجاد زمینه تبادل افکار از طریق گفت‌وگو و بحث‌های گروهی» دارای کمترین اهمیت می‌باشد. در کتاب‌های بعد از سند، مقوله «تقویت یادگیری مشارکتی» دارای بیشترین اهمیت و مقوله «ایجاد زمینه تبادل افکار از طریق گفت‌وگو و بحث‌های گروهی در راستای انجام فعالیت» دارای کمترین اهمیت می‌باشد و دیگر مقوله‌ها به ترتیب اهمیت «مسئولیت‌پذیری و ایجاد زمینه برای مشارکت در انجام کارها» و «اتحاد و وحدت» می‌باشند. تمام مقوله‌های تعاون و همبستگی به‌کار رفته در این پژوهش، زیر سایه مسئولیت‌پذیری دارای ارزش و اعتبار می‌شود؛ افراد مسئولیت‌پذیر هم قابل اعتمادند و هم بدون داشتن سرپرست، تصمیمات مؤثری می‌گیرند. آموزش فراگیران برای پذیرش مسئولیت روش بسیار مطلوبی برای آماده کردن آنها در پذیرش وظایف و مسئولیت‌های بی‌شماری است که با آنها مواجه خواهند شد و وسایل لازم را برای استقلال آنها فراهم می‌سازد. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های حاجی‌زاده و کرمی (۲۰۱۴) و فولادی (۲۰۱۶) همسویی دارد، اما با یافته‌های پیرمرادی (۲۰۱۲) که در کتاب‌های بخوانیم و بنویسیم ابتدایی مؤلفه گفت‌وگو و مفاهمه را با فراوانی بالا یافته است، همخوانی ندارد و این شاید به‌خاطر تفاوت در انتخاب نوع کتاب باشد، زیرا پژوهش حاضر در باب تحلیل کتاب‌های اجتماعی می‌باشد.

- در بررسی میزان اهمیت مقوله‌های حفظ فرهنگ‌ها در کتاب‌های قبل از سند، «حفظ میراث فرهنگی و هویت ملی و مذهبی» افزون بر فراوانی بالا، بیشترین اهمیت را نیز به خود اختصاص داده است و کمترین اهمیت به مقوله «آگاهی‌بخشی و پذیرش تنوع فرهنگی، قومی، نژادی و دینی در جامعه و دیگر ملل» مربوط می‌شود. با اینکه مقوله «آشنایی و حمایت از دستاوردهای علمی ایران و جهان» از فراوانی پایینی برخوردار است، ولی پراکندگی نسبتاً خوبی در بین پایه‌ها داشته و در حد متوسط در بین مقوله‌ها است. در بررسی ضریب اهمیت مؤلفه حفظ فرهنگ‌ها در کتاب‌های بعد از سند مقوله «آگاهی‌بخشی و پذیرش تنوع فرهنگی، قومی، نژادی و دینی در جامعه و دیگر ملل» بیشترین اهمیت را دارد و مقوله «تکریم خانواده» کمترین اهمیت را به خود اختصاص داده است. این در حالی است که خانواده مؤثرترین نقش را در انتقال فرهنگ دارد و بعد از خانواده، مدرسه مهم‌ترین سازمان مؤثر در تکمیل شخصیت و رشد جنبه‌های مختلف انسانی است. آموزش مسائل زندگی خانوادگی به دانش‌آموزان می‌تواند در استحکام خانواده و کاهش ناهنجاری‌ها نقش اساسی داشته باشد. پژوهش حاضر با یافته‌های داعی‌الاسلامی (۲۰۱۰) و عابدینی بلتروک (۲۰۱۴) همسویی دارد، زیرا پژوهش حاضر نیز مقوله آگاهی‌بخشی و پذیرش تنوع فرهنگی، قومی، نژادی و دینی در جامعه و دیگر ملل را با فراوانی کم یافته است. در حالی که اسدی و همکاران (۲۰۱۹) در پژوهش خود تدوین محتوای آموزشی را توصیه نموده که کثرت‌های فکری، فرهنگی، قومی، نژادی و مانند اینها در آن دیده شود تا افق نگاه دانش‌آموزان را در پهنه زمان و مکان گسترش دهد؛ لذا با پژوهش حاضر همسویی ندارد. با توجه به اینکه به‌طور کلی درگیری‌های امروز بین گروه‌های فرهنگی درون ملت‌های کمتر توسعه یافته رخ می‌دهد و نه صرفاً در بین دولت‌های ملی درگیر؛ لذا لازمه هر ملتی ابتدا شناخت تنوع فرهنگی و آشنا سازی این تنوع بین افراد می‌باشد؛ بعد از آن شناخت و آشنایی با تنوع فرهنگی، قومی، نژادی و حتی دینی در بین دیگر ملل بسیار اهمیت دارد.
- در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های خود و دیگری در قبل از سند، در بین ۵ مقوله عنوان‌شده، دو مقوله «پذیرش تفاوت‌ها و اختلافات» و «محافظت از جان و مال خود و دیگران» که تنها در یکی از کتاب‌های تعلیمات اجتماعی از آنها یاد شده بود، کنار گذاشته شد و از بین ۳ مقوله دیگر، بیشترین اهمیت به مقوله «احترام و دوستی با خود و دیگری» تعلق دارد و کمترین اهمیت به مقوله «تقویت مهارت خوب گوش دادن و خوب صحبت کردن» مربوط می‌شود. با این‌که مقوله «محافظت از جان و مال خود و دیگران» از فراوانی بالایی برخوردار بود، ولی به دلیل عدم پراکندگی از تحلیل کنار گذاشته شد. در کل، مؤلفه خود و دیگری در کتاب‌های قبل از سند از فراوانی بسیار پایینی برخوردار بوده است. مقوله «تقویت تفکر و روحیه پرسشگری» در کتاب‌های بعد از سند با اینکه از فراوانی پایینی برخوردار بوده، ولی بیشترین

اهمیت را دارد. در جامعه امروز، تربیت دانش‌آموز پرسشگر، متفکر و منتقد، لازم و ضروری است و اگر آنها به جای درگیر شدن با مهارت‌های ساده و مجزا از هم، با فعالیت‌های پیچیده و کل‌نگر درگیر شوند، از این طریق برای چالش‌های دنیای فردا آمادگی بیشتری به دست خواهند آورد. مقوله «پذیرش تفاوت‌ها و اختلافات» کمترین ضریب اهمیت را دارد و دیگر مقوله‌ها به ترتیب اهمیت شامل «احترام و دوستی با خود و دیگری»، «محافظت از جان و مال خود و دیگران» و «تقویت مهارت خوب گوش دادن و خوب صحبت کردن» می‌باشد. در تبیین یافته‌های این پژوهش باید اذعان کرد که مقدار فراوانی کتاب‌های بعد از سند نسبت به قبل در مؤلفه خود و دیگری به مقدار ۱۵۴ مورد افزایش داشته است و هر ۵ مقوله در حد قابل قبولی در بین پایه‌ها پراکنده شده است و توانسته نسبت به قبل از سند که از پایین‌ترین ضریب اهمیت برخوردار بوده، در بعد از سند در بین دیگر مؤلفه‌ها دارای بیشترین ضریب اهمیت باشد. یافته‌های تمیزال (۲۰۲۰) و کاظم‌پور و باباپور (۲۰۱۸) با پژوهش حاضر همسویی ندارد.

- در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های بین‌المللی‌گرایی در قبل از سند مقوله «آگاهی از مشخصات محل زندگی» با اینکه از کمترین فراوانی برخوردار بوده ولی با پراکندگی قابل قبولی، بیشترین اهمیت را دارد و مقوله «آگاهی و رعایت حقوق و وظایف شهروندی» کمترین اهمیت را دارد. اما در بعد از سند بیشترین ضریب اهمیت به مقوله «آگاهی از مشخصات محل زندگی» تعلق دارد و کمترین ضریب اهمیت به مقوله «آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور و بیانیه صلح آمیزشان» مربوط می‌شود. با توجه به این‌که فراوانی دو مقوله «آگاهی از مشخصات محل زندگی» و «آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور و بیانیه صلح آمیزشان» تنها در یک مورد اختلاف دارند ولی مقوله «آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور و بیانیه صلح آمیزشان» نتوانسته به صورت قابل قبولی پراکندگی در پایه‌ها داشته باشد و از ضریب اهمیت بسیار پایین برخوردار شده است. یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های فلاح نودهی (۲۰۰۹) و هاشمی (۲۰۱۰) و خاکزاد بناب (۲۰۱۹) همسوست. در پژوهش حاضر نیز این مؤلفه مورد کم‌توجهی قرار گرفته است. در واقع مؤلفه بین‌المللی‌گرایی از مؤلفه‌های مهم آموزش صلح محسوب می‌شود که آموزش آن نیز ضروری است. فراگیران باید از حقوق و وظایف شهروندی خود و موضوعات جهانی، در راستای ایجاد هماهنگی‌های منافع ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی آگاهی داشته باشند.

- در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های حفاظت از محیط زیست در کتاب‌های قبل از سند، مقوله «حفظ منابع طبیعی و رعایت بهداشت محیطی» بیشترین اهمیت را دارد و مقوله «ترویج نگرش خودکفایی» کمترین اهمیت را داراست و در رتبه دوم قرار می‌گیرد. در بین این دو مقوله، «ترویج نگرش خودکفایی» گرچه فراوانی بالایی داشته، ولی نتوانسته پراکندگی قابل قبولی

داشته باشد و ضریب اهمیت آن از مقوله «حفظ منابع طبیعی و رعایت بهداشت محیطی» پایین‌تر شده است. در بررسی ضریب اهمیت مقوله «حفظ منابع طبیعی و رعایت بهداشت محیطی» در کتاب‌های بعد از سند بیشترین اهمیت را دارد ولی مقوله «ترویج نگرش خودکفایی» به دلیل بی‌توجهی در کتاب‌های پایه‌های سوم و چهارم، از تحلیل آنتروپی شانون کنار گذاشته شد و تمام مقادیر ضریب اهمیت به مقوله «حفظ منابع طبیعی و رعایت بهداشت محیطی» اختصاص یافته است. در مقایسه مؤلفه حفاظت از محیط زیست در کتاب‌های قبل از سند و بعد از سند می‌توان چنین عنوان کرد که هم مقدار فراوانی نسبت به قبل در کتاب‌های بعد از سند ۳۴ مورد افزایش داشته است و هم ضریب اهمیت آن در بعد از سند افزایش داشته است. با این اوصاف، مقدار فراوانی این مؤلفه هم در قبل و هم در بعد از سند در رتبه پنجم از هفت مؤلفه قرار گرفته است و این ضعف در فراوانی را نسبت به دیگر مؤلفه‌ها می‌رساند، لذا یافته‌های پژوهش حاضر با یافته‌های فلاح نودهی (۲۰۰۹) و فتحی و اجارگاه (۲۰۰۳) همسویی دارد و با یافته‌های هریس (۲۰۰۴) همسویی ندارد؛ زیرا که در ارائه تئوری آموزش صلح، آموزش محیط زیست را نیز در آغاز قرن بیست و یکم مورد نظر داشته است؛ در حالی که در کتاب‌های مورد مطالعه پژوهش حاضر، این مؤلفه به‌طور قابل قبولی از نظر مقدار فراوانی اهمیت داده نشده است. برای دانش‌آموزانی که در قرن ۲۱ زندگی می‌کنند، کسب و تقویت دو شایستگی دانش و نگرش نسبت به محیط زیست بسیار مهم و حیاتی می‌باشد. ایجاد رویکرد آموزش محیط زیست به منظور پرورش شهروندانی که بتوانند در یک جامعه دموکراتیک زندگی کنند، ایجاب می‌کند تا آموزش‌ها به سمتی جریان یابند که دانش‌آموزان به درک و بینشی از آثار علم و فناوری در جامعه، محیط زیست و آشنایی و انجام اقداماتی در پیشگیری یا رفع معضلات زیست محیطی دست یابند؛ لذا وارد کردن مفاهیم و مؤلفه‌های آموزش محیط زیست مرتبط با محتوای برنامه درسی در پایه‌ها و مقاطع تحصیلی مختلف موجب می‌شود هم‌زمان با تکوین شخصیت دانش‌آموزان، محافظت از محیط زیست را نه تنها به‌عنوان یک درس، بلکه به‌عنوان یک تکلیف و وظیفه انسانی فرا گرفته و در زندگی خود به‌کار بندند.

- در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های معنویت قبل از سند بیشترین ضریب اهمیت به مقوله «انجام فرایض دینی و عبادت» تعلق دارد و کمترین اهمیت به مقوله «خدمت به خلق» مربوط می‌شود. با اینکه مقوله «خدمت به خلق» از فراوانی بالایی برخوردار بوده، ولی در بین پایه‌ها به‌صورت قابل قبول پراکنده نشده است. در بررسی ضریب اهمیت مقوله‌های معنویت بعد از سند تحول بیشترین اهمیت به مقوله «انجام فرایض دینی و عبادت» مربوط می‌شود و کمترین ضریب اهمیت به مقوله «خدمت به خلق» تعلق دارد. این مقوله با کمترین فراوانی، از کمترین ضریب اهمیت نیز برخوردار شده است. بر طبق این یافته، پژوهش حاضر با پژوهش پردل

رودی (۲۰۱۵) و حاجی‌زاده و کرمی (۲۰۱۴) همسویی دارد و با یافته‌های فلاح نودهی (۲۰۰۹) که مؤلفه معنویت را در اهداف کلی آموزش و پرورش با کمترین فراوانی یافته است، همسویی ندارد. در تبیین یافته‌های این مقوله باید اذعان داشت که تعداد ۷۲ مورد از فراوانی مؤلفه معنویت در کتاب‌های بعد از سند نسبت به قبل کاهش داشته است، در حالی که در کتاب‌های بعد از سند نه تنها می‌بایست افزایش در فراوانی وجود می‌داشت بلکه مقوله‌های با فراوانی بالا ثبات خود را حفظ و مقوله‌های با فراوانی پایین به حد قابل قبول می‌رسیدند. مقوله خدمت به خلق که بیشترین فراوانی را داشته، در بعد از سند به کمترین فراوانی رسیده است، در صورتی که یکی از ارکان اصلی معنویت، انسانیت است و آن نیز از نظر قرآن خدمتگزار خلق خدا بودن است. می‌توان گفت یکی از اهداف آموزش صلح توسعه ابعاد معنوی دانش‌آموزان است و تصمیمات گرفته شده بر اساس سیستم ارزش‌های اخلاقی و معنوی می‌باشد. در سال‌های اخیر، با اصلاحاتی که در برنامه‌های آموزشی شده، تأکید بیشتر بر توجه به ارزش‌های انسانی شده تا کلاس‌های درس انسان‌گرایانه‌تر باشند و محیطی خالی از خشونت فراهم شود تا دانش‌آموزان احساس امنیت و آرامش کنند که تا حدودی طبق پژوهش حاضر توانسته‌اند در بین کتاب‌های درسی اجتماعی به آن توجه کنند، اما هنوز با وضعیت مطلوب آن فاصله دارد.

محدودیت‌های پژوهش

محدودیت‌ها در همه پژوهش‌ها وجود دارد و هیچ تحقیقی از آن مستثنا نیست؛ در پژوهش حاضر نیز محدودیت‌هایی وجود داشته است که در این بخش به ذکر آنها پرداخته می‌شود.

- این پژوهش تنها بر اساس کتاب‌های تعلیمات اجتماعی دوره ابتدایی انجام شده است؛ لذا نتایج آن قابلیت تعمیم به دیگر کتاب‌های درسی دوره ابتدایی و مقاطع دیگر را ندارد.
- نبودن دستورالعملی برای اجرای تحقیقات کیفی و تفسیر داده‌ها باعث می‌شود امکان تفسیرهای متفاوت وجود داشته باشد، به این معنا که محقق دیگری همین تحقیق را با نتایجی متفاوت گزارش کند. بنابراین، تکرارپذیری نتایج در تحقیقات کیفی به سختی اتفاق می‌افتد.

پیشنهاد‌های کاربردی

در این قسمت با توجه به نتایج به دست آمده از پژوهش، پیشنهاد‌های کاربردی در راستای ایجاد تغییراتی در میزان پرداختن به مؤلفه‌های صلح یونسکو در کتاب‌های درسی علوم اجتماعی دوره ابتدایی و به ترتیب علائم اختصاری ارائه می‌شود.

_ افزایش فعالیت‌ها با هدف گفت‌وگو و بحث گروهی از مؤلفه تعاون و همبستگی (C)

با توجه به میزان برخورداری کتاب‌های علوم اجتماعی از مؤلفه تعاون و همبستگی، پیشنهاد می‌شود با طرح فعالیت‌هایی که در حد توانایی دانش‌آموزان و با هدف افزایش گفت‌وگو در بین

آنها در تمامی پایه‌ها باشد، به مقوله ایجاد زمینه تبادل افکار از طریق گفت‌وگو و بحث‌های گروهی بیشتر اهمیت داده شود.

– افزایش مقوله برابری و برادری در قالب داستان از مؤلفه حقوق بشر و دموکراسی (H)

پیشنهاد می‌شود آموزش برابری و برادری در قالب اثرگذار داستان در این کتاب‌ها جای گیرد، بدین صورت که با ایجاد شخصیت‌های خواهر و برادری و به نمایش گذاشتن چگونگی برخورد صحیح آنها نسبت به هم و رابطه پدر و مادر با آنها و اینکه تفاوتی در انجام مسئولیت و مشارکت در امور منزل ندارند، ارزش و اهمیت این آموزش را در کتاب‌های اجتماعی افزایش دهند.

– توجه بیشتر به مقوله‌های بین‌المللی‌گرایی مانند آگاهی و رعایت حقوق و وظایف شهروندی

و آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور (I)

توصیه می‌شود مقوله‌های یادشده از این مؤلفه مانند آگاهی از مشخصات محل زندگی، آگاهی و رعایت حقوق و وظایف شهروندی و آگاهی از موضوعات داخل و خارج کشور در این کتاب‌ها افزایش یابد، برای رسیدن به این هدف لازم است فعالیت‌هایی در قالب انجام مسئولیت و مشارکت در مدرسه در کتاب‌ها افزایش یابد و در حین انجام آن به حقوق و وظایف دانش‌آموزان نسبت به مدرسه اشاره شود. از سوی دیگر، با بسط دادن این حقوق و وظایف نسبت به جامعه شهری و در سطح کلان‌تر در موضوعات کشور و جهان به این مقوله‌ها بیشتر پرداخته شود.

– توزیع مقوله حفظ میراث فرهنگی و هویت ملی مذهبی به صورت متوازن در بین پایه‌ها از

مؤلفه حفظ فرهنگ‌ها (P)

مقوله حفظ میراث فرهنگی و هویت ملی و مذهبی از مؤلفه حفظ فرهنگ‌ها از فراوانی قابل قبولی در هر دو دوره برخوردار بوده است، ولی در کتاب‌های بعد از سند از پراکندگی قابل قبول و بالایی برخوردار نیست؛ لذا پیشنهاد می‌شود در تمامی پایه‌ها نیز به صورت متوازن توزیع گردد تا ضریب اهمیت آن نیز افزایش یابد.

– افزایش فراوانی و ضریب اهمیت مقوله ترویج نگرش خودکفایی از مؤلفه حفاظت از محیط

زیست در بین پایه‌ها (P)

در بین کتاب‌های اجتماعی، مطالبی با عنوان‌های معرفی ذخایر زیرزمینی کشور، چگونگی استفاده درست و بهینه از این ذخایر، چگونگی استخراج و مراحل رساندن آن به منازل و ...، در راستای افزایش فراوانی و میزان اهمیت این مقوله پیشنهاد می‌شود.

– افزایش فراوانی و ضریب اهمیت مقوله تقویت مهارت خوب گوش دادن و خوب صحبت

کردن از مؤلفه خود و دیگری (S)

پیشنهاد می‌شود هم فراوانی و هم ضریب اهمیت این مقوله مهم را با قرار دادن فعالیت‌هایی به صورت تمرینی در کتاب‌های اجتماعی در بین دانش‌آموزان افزایش داده تا مهارت سخنوری و مهم‌تر از آن گوش سپردن به صحبت‌های دیگران در همه پایه‌های ابتدایی افزایش یابد.

– افزایش فراوانی مؤلفه معنویت خصوصاً مقوله خدمت به خلق (S)

طبق یافته‌های این پژوهش مؤلفه معنویت در قبل از سند از فراوانی بالاتری نسبت به دیگر مؤلفه‌ها برخوردار بوده است، در صورتی که در بعد از سند ضریب اهمیت بالایی دارد، ولی فراوانی آن در حد متوسط است، همچنین مقوله خدمت به خلق هم از نظر فراوانی و هم ضریب اهمیت مغفول مانده است؛ از این رو پیشنهاد می‌شود برای نهادینه شدن ارزش‌های معنوی در بین دانش‌آموزان نسبت به افزایش فراوانی این مقوله در کتاب‌های مورد پژوهش اقدام گردد.

فهرست منابع

- Abedini baltork, M., Mirshahjaferi, E. (2014). Analysis of the components of peace education in primary school. *Journal of Educational Sciences*, 20(2), 151_170. (Text in Persian)
- Alnufaishan, S. (2020). Peace education reconstructed: developing a Kuwaiti approach to peace education (KAPE). *Journal of Peace Education*, 17(1), 83–106. <https://doi.org/10.1080/17400201.2019.1627516>
- Asadi H, Shamshiri B, Yousefi H, Karimi M. (2019). Features of A Peace_Axis Curriculum Based on the Teaching of Intercultural Philosophy. *Journal of Curriculum Research*. 9(2) 18, 104_138. (Text in Persian)
- Bazargan Z. (2018). Peace education. *Iranian Encyclopedia Curriculum*. (Text in Persian)
- Brantmeier, E.J. (2003). *Peace pedagogy: Exposing and integrating peace education in teacher education*. (Paper presented at the Annual Meeting of the Association of Teacher Education). Jacksonville, FL, February 18, 2003. (ERIC Document Reproduction Service No. ED 472 625).
- Daialleslami M. (2010). *Investigating the concepts of peace education in the content of middle school textbooks academic year (2009_2010)*. Master Thesis in Educational Sciences, Allameh Tabatabai University. Faculty of Psychology and Educational Sciences. (Text in Persian)
- Darkhah F. (2012). A Study of the Components of Democracy in Elementary School Textbooks, *Scientific Research Journal Curriculum, Iranian Curriculum Studies Association*, 2(1), 121_152. (Text in Persian)
- Deveci, H., Yilmaz, F., & Karadag, R. (2008). Pre_service teachers' perceptions of peace education. *Eurasian Journal of Educational Research*, 30, 63_80.
- Fallah Nodehi, M. (2009). Unesco'S Peace Education Themes in The Islamic Republic of Iran'S Prospective Document For 20 Years. *Daneshvar raftar*, 55_68. (Text in Persian)
- Fathi Vajargah, K. (2003). A Study on The Position of Peace and War in The Primary School Textbooks in Iran. *JOURNAL OF HUMAN SCIENCES*, 38(2), 25_48. (Text in Persian)
- Fathi Vajargah, K., Eslami, M. (2008). Investigating the degree of attention to peace education in primary school curriculum from the educationalists, experts of

- curriculum planning, and primary school teachers' points of view. *Educational Innovations*, 7(2), 49_76. (Text in Persian)
- Fiala A, (2014). *Pacifism*. Translator: Hashemian M, Stanford encyclopedia of philosophy, Tehran: GHoghoos. (Text in Persian)
- Foladi ardakani S, Motab befroie Z (2016). *Review and analysis of the content of elementary school textbooks based on the level of attention to peace education and its components*. The first national conference on education in the Iranian educational system. (Text in Persian)
- Gamshidi M.H. (2017). Investigating and explaining the category of peace in the theory of the city of peace Farabi and Kant's theory of lasting peace. *Contemporary Political Essays, Institute of Humanities and Cultural Studies*. 8(3). (Text in Persian)
- Gursel_Bilgin, G. (2020). Dialogue in peace education theory and practice1. *Educational Practice and Theory*, 42(1), 27_46.
<http://dx.doi.org/10.7459/ept/42.1.03>
- Hajizade H, Karami M. (2014). The Analysis of the intended and implemented curriculum in junior high school (*According to UNESCO's elements in Peace education*). *Research in Curriculum Planning*, 11(42), 92_109. (Text in Persian)
- Harris, I. (2008). History of Peace Education. *Encyclopedia of Peace Education*, Teachers College, Columbia University. <http://www.tc.edu/centers/epe>
- Harris, I. M. (2004). Peace education theory. *Journal of peace education*, 1(1), 5_20.
- Hashemi S. (2010). Content Analysis of High School Humanities Track Textbooks on Peace Education. *JOURNAL OF CURRICULUM STUDIES (J.C.S.)*, 4(15), 83_104. (Text in Persian)
- Kazempour E, Khalkhali A, Janalipour R (2012). The Effect of a Peace Education Program on Training Global Citizens. *JOURNAL OF NEW APPROACH IN EDUCATIONAL ADMINISTRATION*, 49_62. (Text in Persian)
- Kazempour, E., Babapour Vajary, M. (2018). The Effectiveness of Peace Education on students' responsibility. *Journal of New Approaches in Educational Administration*, 8(32), 65_82. (Text in Persian)
- Khakzad Bonab M, Hemti A, Tanhaigholany M. (2019). *Review and analysis of the content of the third to sixth grade Persian textbooks based on the components of UNESCO peace education*. Third International Conference on Innovation and Research in Management Education and Psychology. (Text in Persian)
- Mirhadi T (2018). *Peace must be learned from childhood*. Thanks to the efforts of Parichehr Nasrin Pi, World Children's Research Institute. 3, Tehran: Children's workshop. (Text in Persian)
- Pardel rodi F, Partners. (2015). Content analysis of the book of heavenly gifts in the third, fourth and sixth grades of elementary school print 2015, Based on the degree of attention to the characteristics of a perfect human being. *National Conference on Primary Education*. (Text in Persian)
- Pirmoradi F. (2012). *Reviewing the content of textbooks Read and write elementary school based on the concepts of peace education Academic year (2012_2013)*. Master Thesis. Faculty of Psychology and Social Sciences, Department of Educational Sciences. Islamic Azad university. (Text in Persian)
- Rostami, A., Ahadi, H., Abolmaali Alhoseini, K., Dortaj, F. (2021). Effectiveness of Peace Education on Psychological Capital in Male High School Students. *Iranian Journal of Educational Society*, 14(1), 342_352. (Text in Persian)
- Sahranavard, M. (2013). The first steps of anti_war art. *International Cube Journal*, 12_30. (Text in Persian)
- Sanei darebidi, M. (2005). *The place of man in Kant's thought*, Tehran: GHoghoos. (Text in Persian)

- Sasani N. (2016). *A thematic analysis of the book social study at eighth grade first coursew based on elements of teaching peace at the academic year 2015_2016*. Islamic Azad university Central Tehran Branch Faculty of Psychology and Educational Sciences Department of Educational Sciences Thesis. (Text in Persian)
- SHokati rodi A, Sahranavard S. (2015). *Analysis of third and fourth grade social education textbooks based on the component of legality and legality*. National Conference on Primary Education. Birjand University. Iranian Curriculum Studies Association. (Text in Persian)
- Snauwaert, D. T. (2020). The peace education imperative: a democratic rationale for peace education as a civic duty. *Journal of Peace Education*, 17(1), 48_60.
- Social Studies Curriculum Guide for the Elementary School (1996). *Textbook planning and writing office and social studies curriculum guide*. http://chap.sch.ir/sites/default/files/books/91_92/24/001_016_C6000.pdf
- Taghizadeh akbari A, Hoseini fazel S.M. (2013). The originality of war or peace from the perspective of religion with emphasis on the verses of the Holy Quran. *Islamic Research Site*. 1(1) (Text in Persian)
- Tamizal A. (2020). Peace and friendship from Rumi's point of view. *Persian Language and Literature Quarterly SHafaye del*, 3(6), 123_134. (Text in Persian)
- The Holy Quran*, the divine translation of Ghomshei. Qom, Alhadi Publishing.
- Theoretical foundations of fundamental change in the public formal education system (2011). Secretariat of the Higher Education Council of the Ministry of Education of the Higher Council of the Cultural Revolution.
- Tighbakhsh, S., saadatmand, Z. (2017). Curriculum Based to Peace Education for Elementary System. *Qualitative Research in Curriculum*, 3(7), 66_89. <https://doi.org/10.22054/qric.2019.19378.134> (Text in Persian)
- UNESCO (1999). Educational Innovation and Information. *International Bureau of Education*. Available online at: http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/Publications/Innovation/inno100e.pdf
- UNESCO (2008). IBE Strategy 2008–2013. *International Bureau of Education*. Available online at: http://www.ibe.unesco.org/en/document/ibe_strategy_2008_2013
- Unesco. (2010). Preliminary Consolidated Report to the United Nation on a Culture of Peace, Available from: <http://www.Unesco.org>.

This article is an open_access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons AttributionNoncommercial 4.0 International (CC BY_NC_ND 4.0) (https://creativecommons.org/licenses/by_nc_nd/4.0/).